

ματικώτερον παντός άλλου ιεράρχου,¹⁾ ἀδιάφορον, εἰάν, ἀπομακρυνόμενος τῶν οὐτοπικῶν ὄνειμοπολημάτων του, δὲν ἀπέρριπτεν ὑπὸ τὰς ἰσχυρούσας εἰδικῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του συνθήκας τὴν ἀξίαν τοῦ καλῶς χρησιμοποιουμένου πλούτου.²⁾ Ὁ Χρυσόστομος, υἱὸς τοῦ Σεκούνδου, ἀνδρὸς «ἐπιφανοῦς» καὶ «διαπρέψαντος ἐν τοῖς ἀνωτάτοις ἀξιωματικοῖς τοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν στρατοῦ».³⁾ ἀπηλλάγη πάσης πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ οἴκου του συνδεομένης προκαταλήψεως καὶ διετύπωσεν εἰς στιγμὰς «οὐτοπικοῦ» ἔστω ἐνθουσιασμοῦ τὴν ἰδέαν καθεστῶτος ἀπηλλαγμένου κοινωνικῶν διακρίσεων. Τὸ ὅτι ἡ κοινοκτημοσύνη, ἣν διεκήρυξεν, εἶναι ἀπλῶς «ἡ ἐκουσία τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης κοινοκτημοσύνη»⁴⁾ δὲν ἔχει σημασίαν. Αὕτη ἡ ἰδέα τῆς «ἐκουσίας» ἀκριβῶς παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ πλούτου δυσκόλως συνεπιβάλλετο πρὸς τὰ συμφέροντα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ κοινωνικοῦ στρώματος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου προήρχετο ὁ μέγας ἱεράρχης.

Ἄς ἐγκαταλείψωμεν ὅμως τὰ παραδείγματα τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων ὁ λόγος ἔμεινεν ἄνευ ἀπηχίσεως καὶ ἄς ἐξετάσωμεν τὴν κοινωνικὴν προέλευσιν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ διδασκαλία καὶ ἡ δραῖσις συνεδυάσθη ἀμέσως πρὸς κινήματα κοινωνικά, πρὸς κοινωνικὰς ἐπαναστάσεις. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερον τῶν δύο μεγάλων κοινωνικῶν κινήματων, τὰ ὁποῖα ἐγνώρισεν ἡ νεωτέρα ἐποχὴ, δηλαδὴ τὸ προλεταριακὸν κίνημα, τοῦτο δὲν παρουσιάζει κἂν ἐξαιρέσεις ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ τεθείσης ἀρχῆς. Ταξικοὶ ἀποστάται, συγκεκριμένως δὲ ὄχι μόνον ἀστοί, ἀλλὰ καὶ εὐγενεῖς τὴν καταγωγὴν ὑπῆρξαν ὅλοι, ὅσοι ἐν Ρωσσίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἐδημιούργησαν τὴν ἰδεολογίαν τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ σοσιαλισμοῦ, δηλαδὴ τὰς θεωρίας, ἐφ' ὧν ἐβασίσθη τὸ προλεταριακὸν κίνημα, ἠγῆθέντες μάλιστα ἐν πολλοῖς τοῦ κινήματος τούτου καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς πρακτικῆς πολιτικῆς. Τὰ παραδείγματα τοῦ Weitling καὶ τοῦ Eugen Dietzgen δὲν ἀποτελοῦν οὐσιώδεις ἐξαιρέσεις, διότι εἶναι παραδείγματα ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι, συγκρινόμενοι πρὸς τοὺς Babeuf, κόμητα de Saint-Simon, Fourier, Louis-Blanc, Proudhon, Bakunin, τὸν πρόγκηπα Kropotkin, τέλος δὲ

1) Πρβλ. Gérard Walter, ἐνθ' ἀν., σ. 149 κ. ἐ.

2) Πρβλ. Πέτρου Ἀντωνέσκου, ἐνθ' ἀν., σ. 150 κ. ἐ.

3) Πρβλ. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔκδοσις Ε', Τόμος Β', Μέρος Β', ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 223.

4) Πρβλ. Πέτρου Ἀντωνέσκου, ἐνθ' ἀν., σ. 151.

(καὶ καταλήγομεν εἰς αὐτούς, παραλείποντες πλῆθος ἄλλων) πρὸς τοὺς γόνους μεγαλοαστικῶν οἰκογενειῶν *Marx* καὶ *Engels*, ὡς καὶ πρὸς τὸν *Lenin*, οὐδὲν σχεδὸν τὸ οὐσιῶδες προσέφεραν εἰς τὴν θεωρητικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ προλεταριακοῦ κινήματος. Ἡ πρότινος ἀποθανοῦσα ἐκπρόσωπος τοῦ κομμουνισμοῦ εἰς τὴν γερμανικὴν βουλὴν *Klara Zetkin* τὸ ὠμολόγησεν ἄλλως τε ἀπεριφράστως εἰς λόγον τῆς ἐκφωνηθέντα εἰς τὸ ἐν Ἰέννη προπολεμικῶς (δηλαδὴ πρὸ τῆς διασπάσεως κομμουνιστῶν καὶ σοσιαλιστῶν) συνελθὼν συνέδριον τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. «Τὴν θεωρίαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ τῆς ἀγῶνος ἐδέχθη», εἶπεν ἡ *Klara Zetkin*, «(ἡ ἐργατικὴ τάξις) κατὰ μέγιστον μέρος ἀπὸ ἀνθρώπους ξένους πρὸς αὐτήν». Καὶ οἱ *Marx* καὶ *Engels*, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἄλλως τε τοὺς ἰδίους ἑαυτούς των, γράφουν εἰς τὸ «κομμουνιστικὸν μανιφέστον», ἐπιχειροῦντες νὰ ἐξηγήσουν ταῦτοχρόνως τὸ φαινόμενον, τὰ ἑξῆς: «Εἰς ἐποχὰς τέλος, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ταξικὸς ἀγὼν πλησιάζει εἰς τὴν λύσιν του, προσλαμβάνει ἢ εἰς τοὺς κόλπους τῆς κρατούσης τάξεως καὶ ὀλοκλήρου τῆς παλαιᾶς κοινωνίας σημειουμένη διαλυτικὴ τάσις χαρακτῆρα τόσον ὄξύ, ὥστε συμβαίνει, μικρόν τι τμῆμα τῆς κρατούσης τάξεως νὰ ἀποσκιρτᾷ καὶ νὰ προσχωρῇ εἰς τὴν ἐπαναστατοῦσαν τάξιν, εἰς τὴν τάξιν, ἢ ὁποία κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας τῆς τὸ μέλλον. Ὅπως ἄλλοτε προσεχώρησε τμῆμα τι τῶν εὐγενῶν εἰς τὴν ἀστικὴν τάξιν, οὕτω προσχωρεῖ καὶ σήμερον τμῆμα τι τῶν ἀστῶν εἰς τὸ προλεταριάτον, συγκεκριμένως δὲ τμῆμα τι τῶν ἰδεολόγων ἀστῶν, οἱ ὁποῖοι κατώρθωσαν νὰ κατανοήσουν θεωρητικῶς ὀλόκληρον τὴν κίνησιν τῆς ἱστορίας». ¹⁾ Ἡ διατύπωσις ὅμως αὕτη τοῦ προβλήματος, ὡς ἐγένετο ὑπὸ τῶν *Marx* καὶ *Engels*, δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ μελετωμένου ἐνταῦθα φαινομένου. Οἱ ταξικοὶ ἀποστάται δὲν προσχωροῦν ἀπλῶς εἰς τὴν ἐπαναστατοῦσαν τάξιν. Αὐτοὶ διαμορφώνουν τὴν ἐπαναστατικὴν τῆς ἰδεολογίαν. Αὐτοὶ ἡγοῦνται τῆς ἐπαναστάσεως. Πρὶν ἢ ἐμφανισθῶν αὐτοί, ἡ καταπιεζομένη τάξις δὲν γνωρίζει κανὲν, ὅτι πρέπει νὰ ἐπαναστατήσῃ ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ συνδυάσῃ τὴν ἀρνήσιν, ὑπὸ τῆς ὁποίας διέπεται, μὲ θετικὴν κατεύθυνσιν, μὲ σκοποὺς κειμένους καὶ πέραν τῆς ἀπλῆς προσβολῆς τοῦ καταπιέζοντος αὐτὴν καθεστῶτος. Οἱ ταξικοὶ ἀποστάται δημιουργοῦν

1) Πρὸβλ. *Marx und Engels, Das kommunistische Manifest, 8te Aufl., Berlin 1928, σ. 35.*

τὴν θεωρίαν τῆς ἐπαναστάσεως, εἶναι ῥιζοσπαστικώτεροι τῶν ἀνηκόντων ἐκ γενετῆς εἰς τὴν ἐπαναστατοῦσαν τάξιν, ἀναλαμβάνουν δὲ συνήθως καὶ τὴν ἀτομικὴν πολιτικὴν εὐθύνην τοῦ χειρισμοῦ τῆς ἐπαναστάσεως. Τοῦτο ἰσχύει ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐν σχέσει πρὸς τὸ κίνημα τοῦ προλεταριάτου. Ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ἀγῶνος τῆς προλεταριακῆς τάξεως ἐστήθη ἀπὸ ἀνθρώπους ξένους πρὸς τὸ προλεταριάτον. Εἰς τοὺς ἀποστάτας καὶ τὰς ἰδέας των ὀφείλεται τὸ ἐντονον καὶ κοσμοϊστορικὸν τοῦ προλεταριακοῦ ἀγῶνος, εἰς αὐτοὺς ὅμως καὶ τὰς ἰδέας των ὀφείλεται καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς του ὁ ἀγὼν οὗτος δὲν ἐνεφανίσθη ἐνιαῖος. Αἱ διαφωνίαι, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν ἀνέκαθεν τὰς κομματικὰς αὐτῆς ταύτης τῆς προλεταριακῆς τάξεως διαίρεσεις, διαφωνίαι ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰς θεμελιώδεις θεωρίας, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν τακτικὴν τοῦ ἀγῶνος, ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ μέσα, διαφωνίαι τέλος ἐν τῷ πλαισίῳ αὐτοῦ τούτου τοῦ πραγματοποιηθέντος ἐν Ρωσσίᾳ προλεταριακοῦ κράτους ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμοστέαν μετὰ τὴν ἐπικράτησιν πολιτικὴν, προῆλθον ὅλαι σχεδὸν ἀπὸ ἡγέτας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀνῆκον ἐκ γενετῆς εἰς τὸ προλεταριάτον, ἀπὸ ταξικῶν δηλαδὴ ἀποστάτας. Τὸ προλεταριακὸν κίνημα δὲν θὰ ὑπῆρχε χωρὶς αὐτούς. Ἡ κοινωνικὴ ὅμως ἐπίσης ἐξέλιξις, ἡ ὀδηγήσασα εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ προλεταριάτου, δὲν ἦτο βεβαίως καὶ αὐτὴ δυνατὸν εἰ μὴ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐπέμβασιν τῶν ταξικῶν ἐκείνων ἀποστατῶν, τοὺς ὁποίους ἀνέκαθεν ἐχάρισε τὸ παρελθὸν εἰς τὸ μέλλον.

Ἀπόκλισιν τινὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἐξ ἧς ὠρμήθημεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ καὶ τὴν ὁποίαν εὗρομεν κατ' ἐξοχὴν κυρωθεῖσαν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ προλεταριακοῦ κινήματος, ἀπετέλεσε κατ' ἐπίφασιν τὸ ἀμέσως προηγηθὲν τούτου κίνημα τῆς ἀστικῆς τάξεως. Καὶ ἐδῶ βεβαίως βλέπομεν—(συγκεκριμένως ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως)—ἀνδρας καταγομένους ἐξ εὐγενεστάτων οἰκογενειῶν καὶ δὴ μέλη βασιλικῶν οἰκογενειῶν νὰ κατέρχονται εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ λαοῦ. Εἰς τῶν σπουδαιότερων—ἀδιάφορον, εἰάν δὲν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν—ὑπῆρξεν ὁ τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου εἰς ἡλικίαν 23 μόλις ἐτῶν δεχθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἀπορρίψας κόμης Claude Henri de Saint-Simon, ὁ ὁποῖος ἔφθασε νὰ προαισθανθῇ ἀπλῶς τὴν σοσιαλιστικὴν ἰδεολογίαν διὰ τῆς πλαγίας ὁδοῦ τῆς κυρίως χαρακτηριζούσης αὐτὸν ἀστικῆς ἰδεολογίας καὶ τὸν ὁποῖον κατ' ἀκολουθίαν δικαιούται τὸ κίνημα τῆς ἀστικῆς τάξεως νὰ καταγράψῃ εἰς τὰς πλουσίας σελίδας τῆς ἱστορίας του. Ὁ μέγας αὐτὸς

ἀποστάτης κατήγετο, ὡς ἀπόγονος τοῦ κόμητος de Vermandois, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὁ δὲ πατήρ του ἦτο υἱὸς τοῦ γνωστοῦ ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ λαμπρὰ ἀπομνημονεύματά του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἤσκησεν εἰς τὸ ἀνακτορικὸν περιβάλλον Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' δουκὸς de Saint-Simon.¹⁾ Ὁ ἔγγονος ἐδικαιοῦτο νὰ κληρονομήσῃ καὶ τὸν ὑψηλὸν τοῦ πάππου τίτλον, νὰ διεκδικήσῃ δὲ καὶ ἄλλας πολλὰς διακρίσεις, τὰς ὁποίας ἐθυσίασε διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ὡς ἄτομον ἀπέκτησε. Καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἢ ἔστω ἀνάλογα παραδείγματα θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν. Πάντως πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι τὰ παραδείγματα—καὶ ὅλα ἀκόμη, εἴαν ἐμνημονεύοντο—δὲν θὰ ἦσαν πολλὰ. Τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι βεβαίως σπουδαῖα, συνδέονται δὲ ἀμεσῶτατα πρὸς αὐτὴν τὴν κήρυξιν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως—ὡς τὸ παράδειγμα τοῦ Mirabeau—, δὲν θὰ ἦτο ὅμως ὀρθὸν διὰ τῶν παραδειγμάτων τούτων νὰ ἀποκρύψωμεν τὴν πραγματικότητα. Ἡ ἀστική τάξις διεξήγαγε τὸν πολιτικὸν τῆς ἀγῶνα κυρίως ἢ ἔστω ἐν πολλοῖς μὲ πνευματικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἡγέτας προελθόντας ἐξ αὐτῶν τῶν κόλπων τῆς. Διαψεύδει ὅμως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ἀστικὸν κίνημα τὴν ἀρχήν, καθ' ἣν πάσης σχεδὸν σπουδαίας προσβολῆς καθεστῶτος ἠγήθησαν ἄνδρες ἀποσκιρτήσαντες ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν προσβαλλομένων; Ἡ καταφατική εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπάντησις δὲν θὰ ἦτο ὀρθή. Καὶ δὲν θὰ ἦτο ὀρθὴ διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους πρόκειται ἀμέσως νὰ μνημονεύσωμεν δι' ὀλίγων.

Ἡ ἀστική τάξις εἶχε χειραφετηθῆ οἰκονομικῶς πρὶν ἢ ἀποκτήσει τὰ δι' ἐξωτερικῶς σημειωθείσης ἐπαναστάσεως διεκδικηθέντα πολιτικά της δικαιώματα. Ἡ μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις, τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς βλέπομεν νὰ διευθύνουν ἰδεολογικῶς καὶ πολιτικῶς κυρίως ἀστικοί, ἦτο (κατὰ τὴν πρώτην τοῦλάχιστον περιόδον τῆς) ἀπλῆ πολιτικὴ ἐπανάστασις. Ὁ Lorenz von Stein ἔχει ὀρθότατα τονίσει, ὅτι ἡ πρὸ τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως κρατοῦσα κατάστασις ἐνεφάνιζε κατὰ παράδοξον ὅλως τρόπον τοὺς εὐγενεῖς ἔχοντας τὸ μονοπώλιον τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὄχι μόνον εἰς βᾶρος τῶν ἐργαζομένων καὶ διαθετόντων μόνον τὰς χεῖρας των, ἀλλὰ καὶ εἰς βᾶρος τῶν ἀστῶν κεφαλαιού-

---

1) Πρὸβλ. Lorenz von Stein, Geschichte der sozialen Bewegung in Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage, Bd. II: Die industrielle Gesellschaft, München 1921, σ. 133.

χων.¹⁾ Ὁ ἀστικὸς πλοῦτος ἦτο ἤδη τεράστιος. Ἡ οἰκονομικὴ τῶν ἀστῶν δύναμις ἦτο μεγάλη, ἤσκειτο δὲ καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς βῆρος αὐτῶν τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διακοσμητικὰ πολιτικὰ δικαιώματα κατεχόντων εὐγενῶν. Ἐλαχίστη ἐκ μέρους τῶν ἀστῶν ἐχρειάσθη πίεσις διὰ νὰ παραιτηθῶν μάλιστα (κατ' ἐπίφρασιν ἐκουσίως) τῶν προνομίων των καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι εἶχον διατηρήσει ταῦτα καὶ οὐσιαστικῶς. Ἡ περίφημος νυκτερινὴ συνεδρίασις τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τῆ 4η Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1789, κατ' ἣν ὁ νεαρὸς κόμης de Noailles ἔδωκε τὸ παράδειγμα εἰς ὅλους τοὺς εὐγενεῖς, ὅπως παραιτηθῶν (δῆθεν αὐτοπροαιρέτως) ὅλων τῶν προνομίων των, δὲν ἐσήμανεν εἰ μὴ ἐξωτερικὴν κύρωσιν ἀνατροπῆς, ἣ ὁποία εἶχε κατ' οὐσίαν καὶ εἰς τὰς κυριώτερας τῆς τοῦλάχιστον γραμμᾶς πρὸ πολλοῦ πραγματοποιηθῆ. Τὸ ὀρθότερον μάλιστα εἶναι νὰ ἀναγάγωμεν τὴν πρώτην ἐξωτερικὴν κύρωσιν τῆς ἀνατροπῆς ταύτης εἰς αὐτὸν τὸν ΙΕ' αἰῶνα, δηλαδὴ εἰς τὴν ἐποχὴν Λοὺδοβίκου τοῦ ΙΑ', ὁ ὅποιος—ἀδιάφορον, ἐὰν διὰ λόγους ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ ἐδραιώσεως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας—ἐστράφη κατὰ τῶν εὐγενῶν, ἐπληξε τὰ μεγάλα ἀποκεντρωτικὰ των ὡς βασιλέων προνόμια, ἔθραυσε τὴν ὑπ' αὐτῶν σχηματισθεῖσαν «Ligue du bien public» καὶ ἤνοιξε τὸν δρόμον εἰς τὸν λαόν, εἰς τοὺς ἀστούς, ὅπως χωρήσουν ἐλεύθεροι πρὸς τὴν οἰκονομικὴν των χειραφέτησιν. Αὐτὸς ἀκριβῶς, ὡς καὶ ἄλλοι τινὲς μετ' αὐτὸν βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῶν—ἐὰν δώσωμεν εἰς τὸν ὄρον εὐρυτέραν τινὰ σημασίαν—ταξικοὶ ἀποστάται. Δι' αὐτῶν κυρίως, δηλαδὴ δι' ἀποστατῶν, κατώρθωσεν ἡ ἀστικὴ τάξις νὰ χειραφετηθῆ καὶ ἰσχυροποιηθῆ οἰκονομικῶς, νὰ μορφωθῆ πνευματικῶς, νὰ μορφώσῃ ἰδίους εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἡγέτας καὶ νὰ διεκδικήσῃ μετὰ ταῦτα κατὰ τὴν μεγάλην εἰς ὄνομα καὶ στόμφον, μικρὰν ὅμως εἰς ἀστικά αἰτήματα ἐπανάστασιν τὰ δικαιώματα, τὰ ὅποια ὑπελείπετο ἀκόμη νὰ λάβῃ. Ἡ ἰδιάζουσα λοιπὸν αὐτῆ ἐξέλιξις τοῦ ἀστικοῦ κινήματος δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐπηρεάσῃ εἰς τὴν γενικὴν ἀρχὴν, ἐξ ἧς ὠρμήθημεν, εἰς τὴν ἀρχὴν δηλαδὴ, κατ' ἣν πάσης σχεδὸν μεγάλης προσβολῆς καθεστῶτος ἡγήθησαν, τεθέντες ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διεκδικουσῶν τὴν οἰκονομικὴν των κυρίως χειραφέτησιν τάξεων, ἄνδρες ξένοι πρὸς αὐτάς. Ἡ μεγάλη γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἣ ὁποία θὰ

1) Περὶ βλ. L. von Stein, Geschichte der sozialen Bewegung zλπ., Bd. I: Der Begriff der Gesellschaft und die soziale Geschichte der französischen Revolution bis zum Jahre 1830, München 1921, σ. 160 κ.ε.

ἦτο ἐν μέρει εἰς θέσιν νὰ διαφεύσῃ τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὑπῆρξε κυρίως ἀπλῆ πολιτικὴ ἐπανάστασις τάξεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ οἰκονομικῶς χειραφετηθῆ. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως—καὶ δὴ κατ' αὐτῆς τῆς ἀστικῆς τάξεως—ἐκδηλωθεῖσας κινήσεις τῆς τότε μόλις διαμορφωθείσης τάξεως τῶν μὴ κατεχόντων, τῶν προλεταρίων, αὐταὶ ἐποδηγετήθησαν—ὡς ἀποδεικνύουν τὰ παραδείγματα τῶν *Marx*, *Herbert*, ἐν μέρει δὲ καὶ τοῦ *Robespierre*—ὑπὸ ἀνδρῶν προδωσάντων ἀκριβῶς τὰ συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἐξ ἧς προῆλθον, ὑπὸ ταξικῶν δηλαδὴ ἀποστατῶν. Τὸ τμήμα τῆς δηλαδὴ ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐμφανίζει σοβαρὸν κοινωνικὸν χαρακτῆρα, ἐπικυρώνει ἀπολύτως τὴν ἀρχήν, καθ' ἣν ταξικοὶ ἀποστάται ἠγήθησαν πάντοτε τῶν κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων.

31. — Ἰδὴ ἐρωτᾶται: ποῦ ὀφείλεται τὸ παγκόσμιον αὐτὸ φαινόμενον; Πῶς δικαιολογεῖται ἡ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐπικυρωθεῖσα ἀρχὴ αὕτη:

Δὲν νομίζομεν, ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα. Θὰ ἦτο δύσκολον, εἰάν ὀρμώμεθα ἐκ τῆς θεωρίας, καθ' ἣν πᾶσαι αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι οἰκονομικῶς προσδιωρισμέναι, θεωρίας, ἡ ὁποία, ὑπὸ τὴν ἀφελῆ ταύτην μορφὴν, ἀνάγεται βεβαίως οὐχὶ εἰς τὸν *Marx*, ἀλλ' εἰς τινὰς τῶν κακῶν μαθητῶν του. Ἐὰν ὀρμηθῶμεν ἀντιθέτως ἐκ τῆς ἀρχῆς—καὶ εἰς τὴν θέσπισίν της μᾶς ὀδηγεῖ αὕτη αὕτη ἡ ἱστορία—, ὅτι αἱ μεγάλαι πράξεις τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ὄχι μόνον δὲν εἶναι οἰκονομικῶς προσδιωρισμέναι, ἀλλὰ προβάλλουν καθ' ὑπέρβασιν τῶν ταξικῶν συμφερόντων καὶ προλήψεων τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγεννήθησαν, ἀνετράφησαν καὶ ἔζησαν οὗτοι, εἰάν ὀρμηθῶμεν δηλαδὴ ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῆς θεωρίας καὶ τῆς πολιτικῆς πράξεως ὑπῆρξαν ἥρωες καὶ οὐχὶ τυφλὰ ὄργανα ἀνάγκης, τότε ἐξηγεῖται εὐκόλως τὸ φαινόμενον, τὸ ὁποῖον διεπιστώσαμεν ἱστορικῶς, τὸ φαινόμενον δηλαδὴ τὸ συνιστάμενον εἰς τὸ ὅτι ταξικοὶ ἀποστάται ἠγήθησαν θεωρητικῶς καὶ πολιτικῶς ὅλων τῶν μεγάλων κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων. Ἐὰν οἱ ἀποστάται αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἀπληρονήθησαν γονεῖς καὶ ἀπέροισαν κληρονομίας καὶ προνόμια, προσεχώρουν εἰς τὴν τάξιν τῶν καταπιεζομένων μόνον καὶ μόνον ἐκ σκοπιμότητος—καὶ τοῦτο ὑπαινίσσονται ἐν μέρει οἱ *Marx* καὶ *Engels* εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἤδη ἀνωτέρω περικοπὴν τοῦ «κομμουνιστικοῦ μανιφέστου»—, εἰάν δηλαδὴ, βλέποντες τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, προσεχώρουν τὴν τελευ-

ταίαν ἀπλῶς καὶ «κρίσιμον» στιγμὴν εἰς τοὺς καταπιεζομένους διὰ τὰ ἀποφύγουν προσωπικῶς τὰς συνεπείας, τὰς ὁποίας θὰ εἶχε καὶ δι' αὐτοὺς ἡ ἀνατροπὴ τοῦ κλονιζομένου καθεστῶτος, δὲν θὰ ἐνεφανίζοντο εἰς τὴν ἱστορίαν περιβεβλημένα τὰ πρόσωπά των μὲ τὸν φωτοστέφανον τοῦ μαρτυρίου, δὲν θὰ ἦσαν μάρτυρες καὶ ἥρωες, ἀλλὰ τυχοδιῶκται καὶ «ὀππορτουνισταί». Αἱ πράξεις ὅμως τῶν μεγάλων ταξικῶν ἀποστατῶν ὄχι μόνον δὲν ἐμφανίζονται συνδεδεμένοι μὲ ἀτομικὰς σκοπιμότητας, ἀλλ' ἀποτελοῦν αὐταὶ κατ' ἑαυτὰς τὴν ἀρνησιν τῆς σκοπιμότητος. Πολλοὶ τούτων μάλιστα—καὶ τὸ παράδειγμα τῶν Γράκων μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ κατὰ τρόπον ἀναντίρρητον—δὲν γίνονται ἀποστάται τὴν τελευταίαν καὶ «κρίσιμον» στιγμὴν, ὅταν δηλαδὴ, ὡς λέγουν οἱ Marx καὶ Engels, «ὁ ταξικὸς ἀγὼν πλησιάζει εἰς τὴν λύσιν του», ἀλλ' ἀναλαμβάνουν ἀτομικῶς τὴν εὐθύνην ἀποφάσεων, διὰ τὰς ὁποίας οἱ καταπιεζόμενοι δὲν ἐμφανίζονται ἀκόμη ὄριμοι, γίνονται φτωχοὶ πρόδρομοι ἱστορικῶν γεγονότων, διὰ τὰ ὅποια καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ὄριμος, προτρέχουν δηλαδὴ καὶ αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς ἀνάγκης. Καὶ ὅσοι ἀκόμη—ἐκ τῶν μεγάλων ἐννοεῖται—γίνονται ἀποστάται κατὰ τὴν τελευταίαν καὶ κρίσιμον στιγμὴν, προσχωροῦν εἰς τὴν πρωτοπορείαν τῶν καταπιεζομένων, γίνονται πρῶτοι καὶ πίπτουν συνήθως πρῶτοι. Αὐτοὶ καθ' ὁδηγοῦν καὶ ἐπιταχύνουν τὴν ἐξέλιξιν. Δίδουν τὸ σύνθημα τοῦ ἀγῶνος, τὸ ὅποιον οἱ καταπιεζόμενοι εἶναι ζήτημα, εἰάν θὰ εὔρισκον μόνοι. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι λοιπὸν μεγάλοι, ὄχι μόνον διότι, κατανοήσαντες τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν, ἐγκατέλειψαν τὰ ἀτομικά των συμφέροντα χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ διότι κατώρθωσαν νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ἐξέλιξιν, ἐπιταχύναντες τοῦλάχιστον (εἰάν ὄχι καὶ διαμορφώσαντες ἐν πολλοῖς) τὴν πορείαν τῆς ἱστορίας. Ἡ ἱστορία εἶναι λοιπὸν—ἐν μέρει τοῦλάχιστον—ἔργον των. Εἶναι ἔργον των κατὰ τοῦτο, ὅτι φέρει εἰς πᾶσαν σχεδὸν σελίδα της τὴν προσωπικὴν σφραγίδα των. Ἡ σφραγὶς αὐτὴ δὲν τίθεται βεβαίως εἰς τὸ κενόν. Διὰ τῆς προβολῆς τῶν μεγάλων αὐτῶν ταξικῶν ἀποστατῶν, περὶ ὧν κυρίως ἐνταῦθα ὁ λόγος, συμπυκνοῦται τὸ ὑλικόν, τὸ ὅποιον ὀπωσδήποτε, ἀσυγκρίτως ὅμως ἀραιότερον, θὰ ἐξετυλίσσετο. Καὶ ἡ συμπύκνωσις ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι κατὰ τὸ δημιουργικόν; Ὁ μὴ διατεθειμένος νὰ παραδεχθῆ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπλούστατα εἰς θέσιν νὰ κατανοήσῃ τὴν ἱστορίαν. Ἡ ἱστορία εἶναι κατὰ κύριον λόγον ἡ ἱστορία προσωπικότητων καὶ ἅς συνδέεται τὸ ἔργον τούτων ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν λεγομένην ἀνάγκην

τῶν πραγμάτων. Ἄς φαντασθῶμεν πρὸς στιγμὴν τὴν ἀνάγκην αὐτὴν χωρὶς τὰς μεγάλας προσωπικότητας καὶ εἶναι ζήτημα, εἰάν ἡ ἀνάγκη αὐτὴ τῶν πραγμάτων θὰ ἐμφανισθῇ ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφήν. Κατὰ τὸν αὐτὸν βεβαίως τρόπον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῶμεν καὶ τοὺς μεγάλους αὐτοὺς ἄνδρας τῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας καὶ πολιτικῆς, τοὺς κοινωνικοὺς δηλαδὴ ἀποστάτας, ἔξω πάσης—καὶ μελλοντικῶς ἀκόμη πιθανῆς—ἀνάγκης τῶν πραγμάτων. Αὐτὸ ὅμως δὲν μειώνει τὴν σημασίαν τῆς φράσεως, καθ' ἣν ἡ ἱστορία εἶναι κατὰ κύριον λόγον ἡ ἱστορία προσωπικοτήτων. Καὶ δὲν μειώνει τὴν σημασίαν τῆς φράσεως ταύτης, διότι διὰ τῶν προσωπικοτήτων προσλαμβάνει ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων τὴν μορφήν της καὶ, προσλαμβάνουσα ταύτην, προβάλλει ὡς ἔργον ἐλευθερίας, ὡς τὸ ἔργον τῆς ἐλευθερίας ἀποφάσεως ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο δυνατόν κάλλιστα νὰ λάβῃ καὶ τὴν ἀντίθετον, τὴν ὑπὸ τῶν ταξικῶν συγκεκριμένως συμφερόντων του ὑπαγορευομένην ἀπόφασιν καὶ τότε ἡ ἀνάγκη θὰ ἐβάρυνε βεβαίως τὴν ἱστορίαν, θὰ τὴν ἐβάρυνεν ὅμως ὡς χάος, ὡς καὶ τὸ ἄμορφον καὶ οὐχὶ ὡς μορφή. Καὶ θὰ τὴν ἐβάρυνε τέλος ὡς καὶ τὸ ἄμορφον, διότι, χωρὶς νὰ προβάλλῃ ἡ προσωπικότης τοῦ μεγάλου ἀποστάτου—καὶ ἐπιμένομεν εἰς τὴν εἰδικὴν περίπτωσίν μας—, ἡ καταπιεζομένη καὶ ἔχουσα ἀνάγκην τῆς χειραφετήσεώς της τάξις, ἐστερημένη τῶν οικονομικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων κληρονομικῶν λόγων προσδιορισμένων δυνατοτήτων, ὅπως μορφώσῃ ἐκ τῶν κόλπων της ἡγέτας (πνευματικούς καὶ πολιτικούς), θὰ παρεδίδοτο πιθανώτατα—καὶ αὐτὴ θὰ ἦτο ἡ καλλιτέρα τῶν ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους δεδομένων περιπτώσεων—εἰς παιθητικὴν τινα μεσσιανικὴν προσδοκίαν, θὰ ἀνέμενε τὸν Μεσσίαν, ὁ ὁποῖος βεβαίως δὲν θὰ ἦρχετο. Εἰς τὸ νὰ καλλιεργηθῇ ἄλλως τε ἡ κλίσις αὐτὴ τῶν καταπιεζομένων πρὸς τὴν παιθητικότητα καὶ τὸν μεσσιανισμόν συνέβαλον πάντοτε σχεδὸν οἱ κρατοῦντες. Συνέβαλον ὄχι πάντοτε συνειδητῶς καὶ σκοπίμως, ἀλλὰ καὶ ἄσυνειδήτως, ὄχι πάντοτε διὰ συνειδητῆς ἐξαπατήσεως τῶν καταπιεζομένων, ἀλλὰ καὶ διαδίδοντες οὕτως εἰπεῖν εἰς τοὺς καταπιεζομένους τὴν αὐταπάτην, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτοὶ οὗτοι οἱ κρατοῦντες—ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ὅμως—περιέπιπτον, τὴν αὐταπάτην, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀναμένῃ τις τὰ πάντα ἐκ τῆς ἄνωθεν βοήθειας. Τὸ ὅτι ἄνωθεν ἦλθε πάντοτε εἰς τοὺς καταπιεζομένους ἡ βοήθεια εἶναι γεγονός. Ὅχι ὅμως ἄνωθεν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, (αὐτὸς δὲν βοηθεῖ ὅσους δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀναλάβουν τὴν εὐθύνην τῆς ὑπάρξεώς των), ἀλλ' ἄνωθεν, ἐκ τῶν κόλπων τῆς κρα-

τούσης τάξεως. Ὁ ταξικὸς ἀποστάτης ὑπῆρξε πάντοτε ἡ σωτηρία τῶν μαζῶν.

32.—Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων ἐθίξαμεν τὸ πρόβλημα τοῦ ταξικοῦ ἀποστάτου εἰς τὴν κοσμοϊστορικῶς βαρύνουσαν φάσιν του. Ὁμιλήσαμεν συγκεκριμένως περὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὴν προνομιοῦχον εἰδικῶς τάξιν ἢ κατάστασιν, εἰς ἣν ἀνήκον, καὶ μετέστησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν καταπιεζομένων, γενόμενοι πνευματικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἡγέται τούτων. Ἡδη ὁμως—διὰ νὰ συμπληρώσωμεν τὰς περὶ τὸ πρόβλημα τοῦ ταξικοῦ ἀποστάτου παρατηρήσεις μας—ἀνάγκη εἶναι νὰ μεταβιβασθῶμεν ἀπὸ τῆς κοσμοϊστορικῶς σημαίνουσας σφαίρας τῶν μεγάλων προσωπικοτήτων, τῶν ἡρώων, εἰς τὴν σφαιρᾶν, τῆς καθημερινῆς ζωῆς, εἰς τὴν σφαιρᾶν, ἐντὸς τῆς ὁποίας κινουῦνται καὶ μετακινουῦνται, πηδοῦν ἢ καὶ ὀλισθαίνουν ἀπλῶς ἄνθρωποι κοινοί, ὡς ἡμεῖς. Τὸ πρόβλημα τοῦ ταξικοῦ ἀποστάτου ἔχει καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπαρξιν τούτων σπουδαῖον κοινωνιολογικὸν ἐνδιαφέρον. Ὁρμώμενοι μάλιστα ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν ταξικῶν ἀποστατῶν, ὡς ἐμφανίζονται οὔτοι εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν, δὲν ἀποκλείεται νὰ καταλήξωμεν εἰς συμπεράσματα διαφωτίζοντα ἴσως περισσότερον καὶ τὴν ὑπαρξιν τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀποστατῶν, περὶ ὧν μέχρι τοῦδε ἐπραγματεύθημεν. Καὶ αὗτοι ἄλλως τε μετέχουν τῶν ἐννοιῶν «τοῦ καθημερινοῦ» καὶ δὲν εἶναι ἄσκοπον νὰ λησμονήσωμεν πρὸς στιγμὴν τὴν κοσμοϊστορικὴν των μορφήν. Τὸ πρόβλημα τοῦ ταξικοῦ ἀποστάτου ἐν τῇ καθημερινῇ, συγχρόνως ὁμως καὶ γενικωτάτῃ πλέον μορφῇ του, ἐμελετήθη—χωρὶς νὰ συνδυασθῇ πρὸς ὅσα ἡμεῖς ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν—ἐν εἰδικῇ περὶ τοῦ θέματος τούτου πραγματείᾳ ὑπὸ τοῦ Alfred Meusel.¹⁾ Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐμελετήθη τὸ πρόβλημα ὑπὸ τοῦ Meusel, εἶναι τόσον ἐπιτυχής, ὥστε θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ὀρμηθῶμεν εἰς τὰς κατωτέρω παρατηρήσεις μας κυρίως ἀπ' αὐτοῦ.

Ὡς τονίζει ὀρθῶς ὁ Meusel, ἀποστάτης ταξικὸς εἶναι καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος, ἀνήκων εἰς τὴν τάξιν τῶν καταπιεζομένων καὶ εἰς τὴν χειραφότησιν των ἀποβλεπουσῶν μαζῶν, ἀγωνισθεὶς δὲ ὑπὲρ αὐτῶν, ὑψώθη τῇ συνδρομῇ τῆς ὑπὲρ ἧς ἠγωνίζετο τάξεως ὑπεράνω ταύτης καί, προδίδων τὸν ἀγῶνα, μετέστη εἰς τὰς τάξεις ἐκείνων, κατὰ τῶν ὁποίων ἠγωνίζετο μέχρι τοῦδε, εἰς τὸν κόσμον δηλαδή, ὁ ὅποιος μένει

1) Πρὸβλ. Alfred Meusel, Die Abtrünnigen, ἐν «Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie», 3. Jahrg. 1923, Heft 2/3, σ. 152 κ. ἐ.

κλειστός καὶ ἀπρόσιτος εἰς τοὺς μέχρη τοῦδε συντρόφους του. Ὁ τύπος αὐτὸς τοῦ ἀποστάτου, ὁ ὁποῖος, ἐκμεταλλευόμενος τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς ἀτόμου εὐνοϊκῶς διαμορφωθείσας περιστάσεις, ἐγκαταλείπει τὴν τάξιν του διὰ νὰ ἀνέλθῃ ὑψηλότερον, συνήθης εἰς τὴν ζωὴν τῶν κοινωνιῶν, δὲν ἔχει—ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Meusel¹⁾—ἰδιαίτερον κοινωνιολογικὸν ἐνδιαφέρον. Ἡ μόνη περίπτωσις, ἣ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ προσελκύσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ Meusel, εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ἄνθρωποι, ἐγκαταλείψαντες χθὲς τὴν κρατοῦσαν τάξιν, εἰς ἣν κατ' ἀρχὰς ἀνήκον, γενόμενοι δηλαδὴ ταξικοὶ ἀποστάται καὶ ἡγέται μάλιστα τῆς τάξεως τῶν καταπιεζομένων, ἀνακαλοῦν τὴν χθεσινὴν ἐκ τῆς κρατοῦσης τάξεως ἀποστασίαν των, γίνονται δηλαδὴ ἐκ νέου, ἀφ' οὗ ἀπέκτισαν συγκεκριμένως διὰ τῆς πρώτης ἀποστασίας των ὄνομα, ἀποστάται καὶ ἐπανέρχονται ὡς ἄσωτοι υἱοί, ὑπὲρ ὧν πάντοτε ἡ κρατοῦσα τάξις εἶναι πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ τὸν πολυτιμότερον καὶ σιευτότερον μίσχον της, εἰς τοὺς κόλπους ταύτης. Αἱ περιπτώσεις τοιούτων ἀποστατῶν εἶναι ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς συγχρόνου πολιτικῆς ζωῆς—ἰδίᾳ ἐν Γαλλίᾳ—συχνόταται, ὑποδηλοῦν ὅμως κατάπτωσιν πολιτικῶν ἠθῶν καὶ δὲν ἔχουν πέραν τῆς διαπιστώσεως ταύτης ἄλλο κοινωνιολογικὸν ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ὁμαλῆς ἐξελίξεως τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον βασίζεται ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ «ὀππορτουניσμοῦ» καὶ ἐπὶ συμβιβασμῶν, ἔχουν αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι περιπτώσεις σημασίαν, ἣ σημασία ὅμως αὐτῆ, κατωτέρα ἠθικῶς, ἀντανακλῆ ἀπλούστατα καὶ εἰς βάρος τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ. Τὸ νὰ ἐξαγοράζουσι τὰ κόμματα τῆς κρατοῦσης τάξεως τοὺς ἀντιπάλους των διὰ τοῦ πρώτου τυχαίου χαρτοφυλακίου, ἐξασφαλιζομένης κυρίως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς σταθερότητος τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, δὲν συνιστᾷ βεβαίως τὴν σύγχρονον πολιτικὴν ζωὴν. Ὑπὸ τοιούτους ὄρους καὶ ἐν γένει ὑπὸ τοὺς ὄρους τοῦ «ὀππορτουניσμοῦ» καὶ τῆς συναλλαγῆς καταντᾷ ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν μεγίστην δυνατὴν ἀνελευθερίαν. Τὸ νὰ νομίζῃ ὁ λαός, ὅτι ἀσκεῖ ἐλευθέρως δικαιώματα, νὰ ἐξαπατᾶται δὲ—καὶ δὴ μοιραίως, διότι αὐτὸς οὗτος ὁ κοινοβουλευτισμὸς τὸ ἀπαιτεῖ—ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων του, ἀποτελεῖ ἀνελευθερίαν μεγαλειτέραν τῆς καθαρᾶς καὶ φανερᾶς ἀνελευθερίας, ἣ ὁποία εἶναι ἐν πάσῃ περιπτώσει ἠθικωτέρα. Οὐδέποτε ἡ ἀνθρωπότης ἐγνώρισε τόσα προσχήματα καὶ τόσα ψεύδη, ὅσα εἶναι τὰ προσχήματα καὶ ψεύδη, τὰ ὁποῖα συνεδυσσθησαν πρὸς τὴν περίοδον τῆς ἱστορίας, τὴν φέρουσαν τὴν σφραγίδα

1) Περὶ Alfred Meusel, ἐνθ' ἀν., σ. 154.

τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν. Τονίζων ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι τὸ «ἄρχειν καὶ ἀρχεσθαι, οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστί»,¹⁾ ὑπῆρξεν εἰλικρινέστερος τοῦ συντάκτου τῶν διαφόρων περὶ γενικῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν διακηρύξεων, μὲ τὰς ὁποίας ἐπροικίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἰδρύσεως τῶν βοραιοαμερικανικῶν πολιτειῶν τὰ λεγόμενα λαοκρατικὰ συντάγματα. Οὐδὲν καθεστῶς κατεπίτησε τόσον τὴν οὐσιαστικὴν ἐλευθερίαν καὶ διέφθειρε τόσον τοὺς χαρακτῆρας, ὅσον τὸ καθεστῶς αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας!

Ἄς ἐπιστρέψωμεν ὅμως εἰς τὸ καθ' αὐτὸ πρόβλημά μας. Εἶπομεν, ὅτι ὁ τύπος τοῦ ταξικοῦ ἐκείνου ἀποστάτου, ὁ ὁποῖος ἀνέρχεται, δὲν ἔχει ἰδιαιτέρον κοινωνιολογικὸν ἐνδιαφέρον. Ἄς περιορισθῶμεν λοιπὸν, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τοῦ Meusel, εἰς τὸ νὰ μελετήσωμεν καὶ δὴ, ὡς ἐλέχθη, ἀπὸ τῆς καθημερινῆς του πλέον πλευρᾶς, τὸν τύπον τοῦ κοινωνικοῦ ἀποστάτου, ὁ ὁποῖος κατέρχεται εἰς τὴν τάξιν τῶν καταπιεζομένων, ἐκείνου δηλαδή, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ κατέχει ὅσα οἱ ἄλλοι ἐπιθυμοῦν, τὰ ἀπορρίπτει καὶ ἐξαγοράζει τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μετᾶσχη τοῦ κοινωνικοῦ ἀγῶνος τῶν καταπιεζομένων μὲ τὴν ἀπώλειαν τῶν μέχρι τοῦδε κατεχομένων ὑπ' αὐτοῦ ἀγαθῶν, μὲ θυσίαν λοιπὸν καὶ ὄχι μὲ κέρδη καὶ ἀπολαυὰς, πάντως δὲ ὄχι μὲ κέρδη ὑλικά. Καὶ εἰς τὴν θυσίαν βεβαίως, τὴν ὁποίαν προσφέρει ὁ τὴν ἀνωτέραν τάξιν ἐγκαταλείπων, ὑπάρχουν διαβαθμίσεις, αἱ ὁποῖαι, σχηματοποιούμεναι (διότι ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις μεικταί), μᾶς ὀδηγοῦν νὰ διακρίνωμεν, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Meusel,²⁾ δύο κυρίως τύπους τοιούτων ἀποστατῶν: τὸν τύπον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προσχωροῦν εἰς τοὺς διεπομένους ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως καταπιεζομένους μὲ ὀλόκληρον τὴν ὑπαρξίν των, δηλαδή κοινωνιολογικῶς καὶ ἰδεολογικῶς, καὶ τὸν τύπον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προσχωροῦν μόνον ἰδεολογικῶς. Οἱ πρῶτοι εἶναι σπανιώτεροι, διότι ἢ πλήρης—δηλαδή καὶ κοινωνικὴ—προσαρμογὴ τοῦ ἀποστάτου εἰς τὴν κατωτέραν τάξιν, εἰς ἣν προσχωρεῖ, εἶναι ἐξαιρέτως δυσχερῆς, εἰς τὰς περισσοτέρας δὲ τῶν περιπτώσεων ἀποκλείεται ἐκ τῶν προτέρων καὶ δὲν ἐπιχειρεῖται κἄν. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ὁ ἀποστάτης ὑφίσταται βεβαίως θυσίας, ἐκτίθεται εἰς κινδύνους, δὲν θυσιάζει ὅμως καὶ ὅλας τὰς συνηθείας του, ὀλόκληρον τὴν μέχρι τοῦδε κοινωνικὴν του ὑπαρξίν, διατηρεῖ μάλιστα εἰς τὸν ἰδιωτικόν του βίον ὅλους τοὺς παλαιούς τρόπους τῆς ζωῆς,

1) Πρβλ. Ἀριστοτέλους, Πολιτικά, 1254α (21—22).

2) Πρβλ. Alfred Meusel, ἐνθ' ἀν., σ. 155 κ. ε.

ἀδιάφορον, εἰς ὠρισμένας στιγμὰς μιμεῖται ἐξωτερικῶς τοὺς νέους του συντρόφους, ἐμφανίζεται π.χ., ὡς ὁ *Mirabeau* εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς ἐθνοσυνελεύσεως, μὲ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ λαοῦ.

Ὁ τύπος τοῦ προσχωροῦντος δι' ὅλης τῆς ὑπάρξεώς του ἢ ἔστω καὶ ἐπιχειροῦντος εἰλικρινῶς νὰ προσχωρήσῃ κατ' αὐτὸν τὸν ἀπόλυτον τρόπον εἰς τὴν τάξιν τῶν καταπιεζομένων, σπανιώτερος κατ' ἀρχήν, ὑπῆρξεν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους διαδομένος κυρίως ἐν Ρωσίᾳ, δηλαδή εἰς τὴν χώραν εἰς τὴν ὁποίαν κατ' ἐξοχὴν ἐσημειώθη—ὡς τονίζει καὶ ὁ *Meusel*—τὸ φαινόμενον τῆς ἀνεπιφυλάκτου καὶ φανατικῆς, ἠρησκευτικῶς μάλιστα πολλάκις θεμελιουμένης ἀκροσιώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἰδέαν. Τόσον ἡ ῥωσικὴ λογοτεχνία, ὅσον καὶ ἡ ῥωσικὴ πραγματικότης παρέδωκαν εἰς ἡμᾶς πλῆθος ἀντιπροσώπων τοῦ τύπου τούτου, τραγικῶν μάλιστα ἐν πολλοῖς τύπων. Καὶ εἶναι οἱ τύποι αὗτοι τραγικοί, διότι, ὅπως ὁ *Νικήτας* εἰς τὸ ἔργον τοῦ *Τολστόι* «Καὶ τὸ φῶς λάμπει μέσα στὸ σκοτάδι», ὅπως ἐπίσης αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου τούτου, οἱ πλεῖστοι ἐπεχείρησαν εἰλικρινῶς, ἀλλ' εἰς μάτην, νὰ ἐγκαταλείψουν πλήρως τὴν παλαιάν των ὑπαρξίν καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν νέαν τοῦ ἑαυτοῦ των ἐνότητα.¹⁾ Πάντως ἡ ῥωσικὴ ζωὴ καὶ λογοτεχνία—ὄχι μόνον εἰς τὰ ἔργα τοῦ *Τολστόη*, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα—προσφέρει εἰς ἡμᾶς πολλὰ παραδείγματα ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι, καὶ ἂν δὲν ἔφθασαν, ἐπεχείρησαν ὅμως, ὑποβληθέντες εἰς βαρυτάτης θυσίας, νὰ φθάσουν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κοινωνικὸν ἐπίπεδον τῶν καταπιεζομένων καὶ ἡδικημένων. Οἱ ἄνθρωποι αὗτοι—καὶ ἐδῶ σημειοῦται ὁ ἀνώτατος δυνατὸς ἠρωϊσμός—ζητοῦν νὰ σώσουν τοὺς ἀδικουμένους, κοινωνοῦντες οἱ ἴδιοι ψυχῇ τε καὶ σώματι τῆς ἀδικίας, ἐξευγενίζοντες διὰ τῆς ἐκουσίας προσχωρήσεώς των εἰς ὅ,τι οἱ ἄλλοι ἀκουσίως ἀπλῶς καὶ βλασφημοῦντες ἴσως ὑφίστανται, τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ταπείνωσιν!

Εἰς τὴν δυτικὴν καὶ κεντρικὴν Εὐρώπην τὰ παραδείγματα τοιούτων ἀνθρώπων εἶναι σπανιώτατα. Καὶ ὁ *Μαρκ* ἀκόμη, ὁ ὅποιος εἰς τὴν ζωὴν του—ζωὴν ὑπερόχου συζύγου, ὑπερόχου πατρὸς καὶ ὑπερόχου φίλου—ὑπέστη θυσίας τόσας, ὥστε κατέληξεν εἰς ὠρισμένα στάδια τοῦ βίου του νὰ ζήσῃ σχεδὸν ὡς προλετάριος καὶ νὰ αἰσθανθῇ ἴσως ἑαυτὸν ὡς προλετάριον, δὲν ἐξέλεξεν ἐκουσίως τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς ζωῆς, δὲν παρητήθη μὲ ἀσκητικὴν χειρονομίαν τῶν πλεονεκτημάτων.

1) Πρβλ. *Alfred Meusel*, ἐνθ' ἀν., σ. 156.

των τῆς ἀστικῆς οὕτως εἶπειν ζωῆς, ἀλλ' ἐξηναγκάσθη εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν πραγμάτων, προτιμήσας βεβαίως, ὅταν εὐρέθη πρὸ τοῦ διλήμματος, νὰ θυσιάσῃ τὰ πλεονεκτήματα αὐτὰ εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἰδεολογίας του. Πάντως, ἐὰν δὲν ἀνελάμβανεν ἐν ἔτει 1840 τὸ πρῶσικὸν ὑπουργεῖον τῆς παιδείας, διαδεχθεὶς τὸν ἐγελιανὸν *Altenstein*, ὁ ἀντιδραστικὸς *Eichhorn*, ὁ *Marx* θὰ ἠκολούθει τὸ παράδειγμα τοῦ φίλου του *Bruno Bauer* καὶ θὰ ἐγίνετο ὑφηγητῆς, μετὰ ταῦτα δὲ ἴσως καὶ καθηγητῆς. Ἐὰν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παραμείνῃ ἀργότερον εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ὑπουργοῦντος ἔστω φιλελευθέρου τινὸς ὑπουργοῦ, εἶναι ἄλλο ζήτημα. Καταφυγὼν ἐπίσης ὁ *Marx* μετὰ ταῦτα εἰς τὴν δημοσιογραφικὴν σταδιοδρομίαν καὶ ἀναδειχθεὶς ὡς δημοσιογράφος, θὰ παρέμενεν ἴσως (ἔστω καὶ τυπικῶς, δηλαδὴ διὰ λόγους βιοποριστικούς) εἰς τὴν σταδιοδρομίαν ταύτην, ἐὰν δὲν ἐξηναγκάζετο δις νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ γερμανικὸν ἔδαφος. Ὑπέστη λοιπὸν καὶ ὁ *Marx*, ὡς ὁ χαρακτηριστικώτερος τύπος ταξικοῦ ἀποστάτου τῆς νεωτέρας δυτικῆς καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης, βαρυτάτας θυσίας καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πλαίσιον τῆς κοινωνικῆς του ὡς ἀτόμου καὶ οἰκογενειάρχου ὑπάρξεως, τὰς θυσίας ὅμως αὐτὰς ἐξέλεξεν οὗτος διὰ νὰ μὴν προδώσῃ τὴν ἰδεολογίαν του, ὅταν ἐτέθη εἰς αὐτὸν τὸ δίλημμα ἔξωθεν, ἐκ τῶν περιστάσεων, καὶ οὐχὶ ἔσωθεν, ἐκ τῆς διαθέσεως ἀσκητικοῦ αὐτοπεριορισμοῦ. Διὰ τὸν τύπον τοῦ ταξικοῦ ἀποστάτου, ὡς ὁ *Marx*, δὲν ὑπάρχει δίλημμα ἀφ' ἑαυτοῦ προκῦπτον, ἢ ἄρνησις τῆς προνομιοῦχου τάξεως, εἰς ἣν ἀνήκε μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ἀποστασίας του, δὲν σημαίνει ἀφ' ἑαυτῆς ἄρνησιν ὅλων τῶν συνηθειῶν καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς δικαιωμάτων, τὰ ὅποια εἶχεν ὡς μέλος τῆς ἐγκαταλειφθείσης ὑπ' αὐτοῦ τάξεως. Ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία δὲν ἔχει ἀνάγκην διὰ τὸν τύπον τοῦτον τοῦ ἀποστάτου νὰ κυρωθῇ διὰ τοῦ ἀτομικοῦ παραδείγματος. Τὰ ὅσπια, ὁ ἀφηρημένος θεωρητικὸς σκελετός, δὲν ἔχουν ἀνάγκην σαρκὸς καὶ αἵματος. Καὶ ὑφίσταται ὁ τοιοῦτος τύπος τὰς συνεπείας τῆς διδασκαλίας του μόνον, ὅσάκις οἱ ἄλλοι τὸν ἀναγκάζουν νὰ τὰς δεχθῇ καὶ ὑποστῇ. Ἐπαναλαμβάνομεν λοιπόν: ἔξωθεν καὶ οὐχὶ ἔσωθεν τίθεται εἰς αὐτὸν τὸ δίλημμα. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἶναι—ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦλάχιστον τοῦτο—μάρτυς ἀπλῶς καὶ οὐχὶ ἥρωος. Ἡ διδασκαλία του δὲν πηγάζει ἐκ τῆς θυσίας του ὡς πρωταρχικοῦ γεγονότος, ἀλλ' ἡ θυσία του ἐμφανίζεται ἀπλῶς ὡς συνέπεια τῆς διδασκαλίας του. Θυσιάζεται διὰ νὰ μὴν ἐγκαταλείψῃ ἀπλῶς τὴν διδασκαλίαν του, διὰ νὰ μὴν προδώσῃ τὴν ἰδεολογίαν του. Καὶ ὁ *Meusel* παρὰ τὴν ἀποφυγὴν — χωρὶς ὅμως νὰ εἰσέρχεται εἰς ἀνάλυσιν λεπτομεροῦς

ραν—, ὅτι χαρακτηριστικὸν διὰ τὸν τύπον τοῦ θυσιαζομένου ἔστω ἀποστάτου, ὡς ἐμφανίζεται οὗτος εἰς τὴν δυτικὴν καὶ κεντρικὴν Εὐρώπην, εἶναι, ὅτι ἡ θυσία του δὲν ζητεῖται ὡς τοιαύτη καὶ χάριν ἑαυτῆς, ἀλλὰ προκύπτει ἐκ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀγῶνος, ὅτι δηλαδὴ ἀποτελεῖ θυσίαν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐπεθύμει τις νὰ ἀποφύγη, ἀλλὰ— προϋποτιθεμένου, ὅτι ἐμμένει εἰς τὴν ἰδεολογίαν τοῦ ἀποστάτου—δὲν δύναται νὰ ἀποφύγη.¹⁾ Θυσίαι ὑπ' αὐτὴν τὴν μορφήν καὶ ἀπώλεια ὑλικῶν ἰδίᾳ πλεονεκτημάτων συνοδεύουν λοιπὸν τὴν ὑπαρξίν καὶ τοῦ ἰδεολογικῶς μόνον προσχωροῦντος εἰς τὴν τάξιν τῶν καταπιεζομένων ἀποστάτου καὶ δὴ τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον—ὡς τονίζει ἰδιαιτέρως ὁ Meusel²⁾—αἱ ἀπώλεια αὐταὶ ἐπιβάλλονται πολλάκις ὡς μέτρα ἀμύνης καὶ ἐκδικήσεως ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐγκαταλειπομένης ὑπ' αὐτοῦ κρατούσης τάξεως. Οὐδένα μισεῖ καὶ φοβεῖται ἡ κρατοῦσα τάξις τόσον, ὅσον τὸν ἀποσκιρτήσαντα ἐξ αὐτῆς, τὸν ἀποστάτην. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον ὅμως τοῦτο παρατηρεῖ ὀρθότατα ὁ Alfred Meusel: ἂν καὶ ὁ ἀποστάτης μισεῖται ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν τάξιν ἢ κατάστασιν κατὰ τὸν ὀξύτερον δυνατὸν τρόπον (τόσον, ὅσον δὲν μισεῖται ὁ φύσει οὕτως εἰπεῖν μακρὰν τῆς ἢ μᾶλλον ὑπ' αὐτὴν εὐρισκόμενος), δὲν εἶναι δυνατόν—καὶ ὅταν ἀκόμη τὸ ἐπιδιώκη—νὰ ταυτισθῇ ἀπολύτως πρὸς ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους προσχωρεῖ καὶ χάριν τῶν ὁποίων προεκάλεσεν εἰς βάρος του τὸ μῖσος τῶν τέως φίλων του.³⁾ Καὶ ἂν θέλῃ ἀκόμη ἢ καὶ ἐπιτύχη νὰ ταυτισθῇ ψυχικῶς πρὸς ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους προσεχώρησεν, δὲν ἔχουν αὐτοὶ ἐμπιστοσύνην ἀπόλυτον εἰς τὸν ἀποστάτην. Ὁ ἄνθρωπος, ἰδίᾳ ὁ πνευματικῶς καὶ κοινωνικῶς κατώτερος, θεωρεῖ—ὡς τονίζει ὁ Meusel—εὐκολώτερον ὡς «ἰδικόν του ἄνθρωπον» ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ διαφωνεῖ πρὸς τὰς ἰδέας του, συμφερίζεται τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του, παρὰ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος συμφωνεῖ πρὸς τὰς ἰδέας του, δὲν συμφερίζεται ὅμως τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του. Καὶ μνημονεύει ὁ Meusel χαρακτηριστικόν τι παράδειγμα εἰλημμένον ἐκ τῆς γερμανικῆς πολιτικῆς ζωῆς καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Rosa Luxemburg ἀφ' ἑνὸς ὡς ταξικὴν ἀποστάτιδα καὶ εἰς τὸν ἐργατικῆς καταγωγῆς Scheidemann, ὡς καὶ εἰς ἄλλους ἐναντίον τῆς ἐπιτεθέντας καθ' αὐτὸ ἐργάτας.⁴⁾ Καὶ ὅμως—τὴν πρόσθετον αὐτὴν

1) Πρὸβλ. Alfred Meusel, ἐνθ' ἀν., σ. 156 κ. ἐ.

2) Πρὸβλ. Alfred Meusel, ἐνθ' ἀν., σ. 156 κ. ἐ.

3) Πρὸβλ. Alfred Meusel, ἐνθ' ἀν. σ. 157 κ. ἐ.

4) Πρὸβλ. Alfred Meusel, ἐνθ' ἀν., σ. 158 κ. ἐ.

παράτηρήσιν δὲν θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ παραλείψη ὁ Meusel—ἡ μὲν Rosa Luxemburg, ἡ ἀστικῆς προελεύσεως διανοουμένη, ἔπεσεν ἀγωνιζομένη ὑπὲρ τῆς ἐργατικῆς ὑποθέσεως, ἐν ᾧ ὁ ἐργατικῆς προελεύσεως Scheidemann προετίμησε νὰ γίνῃ ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργὸς χάριν τῶν ἐργατῶν.

Ἡ τραγικότης λοιπὸν τοῦ ταξικοῦ ἀποστάτου συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ζῆ καὶ κινεῖται εἰς τὴν κοινωनीαν συνήθως ὡς ἄστεγος. Δὲν ἔχει πλέον στέγην καὶ πατριίδα. Ἀπὸ ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει ἐκ γενετῆς καὶ ἀνατροφῆς, τὸν χωρίζουν αἱ πεποιθήσεις καὶ ἰδέαι του. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει ἐκ πεποιθήσεως καὶ ἰδεολογικῆς προτιμήσεως, τὸν χωρίζει ἡ ἀνατροφή καὶ ἡ γέννησίς του.¹⁾ Οἱ ἄστεγοι ὅμως αὐτοὶ, οἱ ὑποβλεπόμενοι καὶ ἀπὸ τοὺς νέους ἀκόμη φίλους των, ἀπὸ τὴν τάξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἰδεολογικῶς μόνον προσεχώρησαν, εἶναι οἱ ῥιζοσπαστικώτεροι πάντων, ῥιζοσπαστικώτεροι ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους προσχωροῦν καὶ οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν καὶ κοινωνιολογικῶς εἰς τοὺς καταπιεζομένους, ῥιζοσπαστικώτεροι δὲ ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἀγριώτεροι ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι, ἀποστάται ἐπίσης ταξικοί, ἐπιχειροῦν καὶ κοινωνικῶς νὰ ἐξομοιωθοῦν πρὸς τοὺς καταπιεζομένους καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι συνήθως ἢ τύποι ἀγίων ἢ τύποι εἰσδύοντες εἰς τὰς ἐπαγγελματικὰς τῶν ἐργατῶν π. χ. ὀργανώσεις μὲ διαθέσεις συμβιβασμοῦ τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων.²⁾ Αὐτοὶ ὅμως ἐξ ἄλλου οἱ ῥιζοσπαστικοὶ καὶ πάντα συμβιβασμὸν ἀποκρούοντες ἀποστάται, οἱ ὁποῖοι, προσχωροῦντες μόνον ἰδεολογικῶς εἰς τοὺς καταπιεζομένους, εἶναι κατ' οὐσίαν ἄστεγοι καὶ κοινωνικῶς οὕτως εἰπεῖν οὐδέτεροι, εἶναι καὶ οἱ εὐκολώτερον παντὸς ἄλλου ἀπογοητευόμενοι, ὅταν ἴδουν τὸ κίνημα, εἰς τὸ ὁποῖον συνέβαλον, νὰ προσλαμβάνῃ μορφάς, αἱ ὁποῖαι—κατ' αὐτοὺς τοῦλάχιστον—εἶναι ἠθικῶς ἢ προγραμματικῶς ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὴν ἰδέαν.³⁾ Οἱ ἀποστάται αὐτοὶ μένουν ἰσοβίως ξένοι πρὸς πάντας, ἐστερημένοι πάσης στέγης καὶ ἐνῶ προσεχώρησαν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν μαζῶν διὰ νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὴν μόνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο καταδεδικασμένον τὸ «ἐγώ» των, καταδικάζονται εἰς ἔτι μεγαλειτέραν μόνωσιν καὶ γίνονται ἐκ νέου ἀποστάται, ὄχι ὅμως διὰ νὰ ἐπιστρέψουν, ὡς ἄσωτοι υἱοί, εἰς τὰς τάξεις τῶν τέως συντρόφων καὶ συγγενῶν των, ἀλλὰ διὰ νὰ φύγουν πέραν καὶ αὐτῶν ἀκόμη, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐπεχείρησαν

1) Πρὸβλ. Alfred Meusel, ἐνθ' ἄν., σ. 158 κ. ἐ.

2) Πρὸβλ. Alfred Meusel, ἐνθ' ἄν., σ. 160 κ. ἐ.

3) Πρὸβλ. Alfred Meusel, ἐνθ' ἄν., σ. 162 κ. ἐ.

τὴν πρώτην ἀποστασίαν, διὰ νὰ γίνουν ἀποστάται ἐν σχέσει πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ πραγματικότητα, διὰ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸ ἀπόλυτον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατὸν κἄν νὰ πραγματοποιηθῇ ποτε. Ἡ ὑπαρξίς αὐτῶν, εἰς ἕνα πλέον ἐνδιαφέρον τι ἐν σχέσει πρὸς τὴν κοινωνίαν, τὴν ὁποίαν ὡς τοιαύτην καὶ ἐν γένει ἀπαρνοῦνται, ἔχει μόνον, εἰς συνδυασθῆ πρὸς τὴν ὑπαρξίν τῶν λεγομένων ἐκλεκτῶν.

33.— Τὸ πρόβλημα τῶν ἐκλεκτῶν—ὡς τὸ ἐπραγματεύθη π.χ. ἐν εἰδικῇ μικρῇ πραγματείᾳ ὁ Max Graf zu Solms¹⁾—ἔχει πολλὰς καὶ ἀπὸ κοινωνιολογικῆς ἐπόψεως σημαντικωτάτας πλευράς. Αἱ πλεῖσται τούτων δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν βεβαίως ἐνταῦθα. Ὅπως ὅμως τονίζει ὁ Solms, βασιζόμενος ἀορίστως ἐπὶ σχετικῆς τινος θεωρίας τοῦ Vilfredo Pareto²⁾, τὸ καλλίτερον ἔδαφος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν κύκλου (καὶ ὁ κύκλος αὐτὸς εἶναι πάντοτε στενὸς) ἐκλεκτῶν, δηλαδὴ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν ἑαυτοὺς ὡς ἐκλεκτούς, ὡς ἐκείνους, ὑπὲρ ὧν ὑπῆρξεν ἡ ἐπαγγελία, ἀποτελοῦν αἱ καταπιεζόμενοι καὶ μὴ κρατοῦσαι τάξεις.³⁾ Ἐδῶ ὅμως θὰ ἔπρεπεν ἰδιαιτέρως καὶ ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιτυχεῖς παρατηρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας προβαίνει, νὰ τονίσῃ ὁ Solms, ὅτι οἱ κύκλοι αὐτοὶ τῶν ἐκλεκτῶν, ἀναπτυσσόμενοι βεβαίως εὐκολώτερον ἐν τῷ τυπικῷ ἀπλῶς πλαισίῳ τῶν καταπιεζομένων τάξεων, δὲν τροφοδοτοῦνται ἐκ τῶν κόλπων των, ἀλλ' ἀπαρτίζονται ἀπὸ ταξικὸς ἀποστάτας ἀποσκιρτήσαντας ἐκ τῆς τάξεως τῶν κρατούντων. Τὴν μόνην κοσμοϊστορικῶς σημαντικὴν ἐξαίρεσιν

1) Πρβλ. Max Graf zu Solms, Eliten, ἐν «Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie», XI. Jahrg., 1932, 2. Heft, σ. 182 κ. ἐ.

2) Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θεμελιώδης θεωρία τοῦ Vilfredo Pareto περὶ τῆς «κυκλοφορίας τῶν ἐκλεκτῶν» (circulations des élites) ἔχει, διατυπωμένη ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς, ὡς ἐξῆς: τὰ κρατοῦντα κοινωνικὰ στρώματα, πρὸς τὴν ὑπαρξίν τῶν ὁποίων εἶναι συνδεδεμένη πᾶσα κοινωνία, ὑφίστανται ταχείαν φθοράν, ἀνανεούμενα διαρκῶς, δηλαδὴ ἐκτοπιζόμενα ὑπὸ στρωμάτων κοινωνικῶν προερχομένων ἐκ τοῦ λαοῦ. Ἡ ἰδέα κατ' ἀκολουθίαν σοσιαλιστικῆς, δηλαδὴ οἰκονομικῶς δημοκρατικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Pareto, οὐτοπίαν. Κρατοῦντες θὰ ὑπάρχουν πάντοτε, θὰ ἀνανεοῦνται δὲ ἀπλῶς, τῆς εἰς τὰ διάφορα κοινωνικὰ στρώματα κυκλοφορίας τῶν ἐκλεκτῶν καὶ κρατούντων ἀποτελούσης τὸν μόνον πραγματικὸν τῆς κοινωνικῆς ἐξελέξεως νόμον. Ὅπως βλέπομεν, ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἔχει ἄμυσον σχέσιν πρὸς τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον πραγματευόμεθα ἐν τῷ κειμένῳ. Πρβλ. ὡς πρὸς τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν: Vilfredo Pareto, Les systèmes socialistes, Paris 1902.

3) Πρβλ. Max Graf zu Solms, ἐνθ' ἄν., σ. 188.